

עשרת ימי תשובה

[שיחה 4 לראש השנה – נכתב ע"י הרב משה צוריאל, מתוך ספרו אוצרות התורה, כרך ב' בחלק "מועדים".
בהרהר. בהסכמת הרב, השיחה נערכה ע"י תלמידו, אך טרם הגיחה]

ההגדרה של ימים קדושים הללו היא, שהם לא נכללים בחשבון ימי השנה.

כי "שָׁנָה" בגימטריא 355, כלומר חוץ מעשרת ימים אלו. [נשהרי בשנת חמה יש 365 יום]

אבל בשנת חמה (שנת הטבע) יש 365 יום. וכך מפורש ביומא (כ.) שהשטן שליט על העולם (הכולל נכרים) משך 364 יום, [גימטריא של השטן = 364] ורק ביום ההוא בלבד, יום הכיפורים, הוא מבוטל ממלאכתו. ואע"פ שהשנה העברית היא 354 יום (לפי שנים עשרה חדשי ירח, כל חודש בן 29 וחצי יום) ובכך למה התבטאה הגמרא על 365 יום? אלא שבכל כמה שנים מוסיפים "אדר שני", והחשבון הממוצע לכל שנה היא 365 יום.

כאמור "עשרת ימי תשובה" אינם בחשבון השנה. [שנה בגימטריא 355, ושנת חמה הם 365 יום]

הם לא בחשבון השנה שהיתה לפני ראש השנה, וגם לא בחשבון השנה שתתחיל אחרי יום הכיפורים. הא כיצד? ראייה לכך, ממעשה במסכת בבא בתרא (י.), שם מסופר שרבן יוחנן בן זכאי חלם על בני אחותו שהם עתידים להפסיד בשנה הקרובה 700 דינרים. היות שמה שמנדבים לתת לעניים גם הוא נחשב כהפסד ממון, גבה מהם אט אט במשך כל השנה כל פעם סכומים שונים למען טובת העניים, אבל הצליח להוציא מהם רק 683 דינרים בלבד וחסרו עוד 17 דינרים. בערב יום הכיפורים (של השנה הבאה אחר כך!) הגיע שליח מבית קיסר שהם חייבים להתייצב אצלו לדין על תביעת ממונם ונבהלו. אמר להם ריב"ז לא לדאוג כי בסך הכל יקחו מהם רק 17 דינרים. כאשר חזרו מהמשפט, ואמנם נכון רק זה מה שנלקח מהם, תמחו על רוח הקודש שלו. ענה להם כי ידע ע"י דברי החלום שהרי צפה מראש שרק יפסידו בשנה זו שבע מאות דינרים בלבד, והרי גבה מהם מזה 683 דינרים למען העניים. התרעמו עליו, אילו היה מודיע להם מראש, אזי גם 17 דינרים הללו היו נותנים לעניים, וחבל להפסיד סכום זה על המלכות. ענה להם ריב"ז כי ככה עדיף, כדי שיתנו לעניים לשם שמים, ולא מתוך ידיעה שבין כה וכה הכסף "אבוד". עד כאן הסיפור.

רואים אנו מכאן שבסוף השנה הגיע שליח המלך, וזה היה בערב יום הכיפורים. ולמה לא בא בערב ראש השנה, אשר אז מסתיימת השנה? אלא גלוי מכאן שהימים הללו אינם מן חשבון כלל השנה אלא מן השנה שעברה, וגם לא מן השנה העתידית, אלא הם ימים עליונים, אז האדם עולה לעולם העליון של תשובה (עולם של ספירת "בינה").

ראוי לקרוא בעיון דברי רבנו יונה (ישערי תשובה, ב/ד) על ערכם של הימים האלו:

"כי האדם נידון בראש השנה, וגזר דין שלו נחתם ביום הכיפורים. ובעת אשר ידע האדם כי יביאו דינו (אפילו) לפני מלך בשר ודם, הלא יחרד חרדה גדולה ובכל דרכי החריצות יחפש מפלט, ולא תעלה על דעתו להתעסק ביתר חפציו... לכן מה נואלו (=נתטפשו) היוצאים לפועלם ולעבודתם עדי ערב בימים הנוראים ימי הדין והמשפט, ואינם יודעים מה יהיה (=פסק) משפטם (אם לחיים אם למוות)... וראוי לכל ירא אלהים למעט בעסקיו... להתבודד בחדריו ולחפש דרכיו ולחקור" עכ"ל.

ולכאורה יש כאן חוסר סדר. מי שיש לו משפט, והשופט אוהב אותו ורוצה את טובתו, במקום שישפוט אותו בראש השנה ויחליט אז מה יהיה אתו בשנה הבאה לטובה או לרעה, ואחר כך יתן לו ארכה של עשרה ימים כדי להגיש ערעור ולשנות את פסק דינו; הרי לכאורה יותר מתאים שיתן לו אזהרה מוקדמת ויתן לנידון שהות להגיש לפניו תצהירים ובקשות ותחינות לפני שהשופט יחרוץ גזר דינו, כדי שמלכתחילה לא יגזור עליו שום עונש. – משום מה לגזור ואח"כ לשנות ולהמתין?

ובכן, למה לא קבעו עשרת ימי תשובה מתאריך עשרים באלול ואילך בכדי שידונו את האדם הנקי מכבר, ואז יוכלו לחתום מיד על פסק דינו ולא להמתין עד יום הכיפורים?

אלא יש כאן פתרון ע"י מדרש פליאה.

"שָׁאֲלוּ לַחֲכָמָה: חוּטָא מַה עוֹנְשׁוּ? אַמְרָה 'חֲטָאִים תִּרְדְּף רַעְה'. (משלי יג)

שאלו לנבואה: חוטא מה עונשו? אמרה 'הנפש החוטאת, היא תמות'. (יחזקאל יח)

שאלו לתורה: חוטא מה עונשו? אמרה, יביא אשם ויתכפר. (ויקרא ה)

שאלו להקב"ה: חוטא מה עונשו? אמר יעשה תשובה ויתכפר, ההוא דכתיב "טוב וישר ה' על כן יורה

חטאים בדרך" (תהלים כה, ח) (ילק"ש, תהלים רמז תש"ב, והוא מן פסקתא דרב כהנא, דף קנח: ורק חלק ממנו מובא בירושלמי, מכות ב/ו)

רואים מהמדרש הזה ששאלו לחכמה (משלי) לנבואה (יחזקאל) ואף לתורה (ויקרא), ואף אחד מהם לא ענה שיש לעשות תשובה. כביכול המושג של "תשובה" הוא מעל ומעבר לתנ"ך, ורק הקב"ה המציא את הרעיון הזה.

ומזה ענינו על בעיה אחרת.

הרמב"ם לא מנה בתרי"ג מצוות שיש מצוה לשוב בתשובה. אלא כך הוא מתחיל בהלכות תשובה: "כל מצוות שבתורה... כשיעשה תשובה וישוב מחטאו חייב להתודות לפני האל שנאמר "והתודו את חטאתם". **כלומר, המצוה היא וידוי פה, ולא עצם התשובה.** וכן בספרו על המצוות (מצוות עשה ע"ג) – "שציונו להתודות על העונות". **ויש לתמוה,** הרי הרמב"ם אמר שמצוות התשובה היא מורכבת משלשה חלקים: חרטה על העבר, קבלה לעתיד וכן וידוי בפה. וכיצד עשה מן פרט אחד שיהיה יותר עיקר מאשר מכלול המצוה?

אלא שהבעיה הרבה יותר עמוקה. **איפה צוותה התורה לחזור בתשובה?**

והנה בפרשת נצבים (דברים ט) האריכה התורה בענין תשובה, אבל שם זה רק ייעוד על מה שיהיה בסוף הימים, ולא בתור ציווי ישיר. גם מה שכתוב שם "כי המצוה הזאת אשר אני מצוך היום" (ג, יא) או שהיא על כלל התורה, או על תשובה, כדברי הרמב"ן בפירושו שם. אבל יש לשים לב, הרמב"ן מסתייג בכמה וכמה פרטים בחשבון תרי"ג מצוות ממה שכתב הרמב"ם, ואעפ"כ, הרמב"ן לא מצא לנכון להוסיף מצוות התשובה בהערותיו ל"ספר המצוות" של הרמב"ם. מכאן סימן שגם הוא מסכים לרמב"ם שהיא אינה מתרי"ג מצוות.

וענה על כך "**משך חכמה**" (על פרשת נצבים) שאין לתורה צורך לצוות על תשובה! וכי מי שאכל שום ונודף מפיו ריח רע, צריכים להזהיר אותו לא לאכול שום שום? הרי תמיד האדם מצווה להיות בסדר. **אבל** הסבר זה הוא קשה, כי במצוות התשובה היא לא רק "להיות בסדר מהיום והלאה" אלא לכפר ולתקן את העבר. לכן הרי היה מהראוי לצוות בתורה על התשובה?

אכן לפי דברי מהר"ל הכל מתורץ. "דע לך כי התשובה היא לאדם מצד כי האדם נברא בהתחלתו בלא חטא, וכאשר הוא שב אל הש"י אז האדם חוזר אל התחלתו" ("יניבות עולם", תשובה, פ"ב) כלומר, לא שהאדם קצת משנה את מציאותו הקיימת, אלא שהאדם מוליד את עצמו לגמרי מחדש. ולכן, תורה, נביאים וכתובים ניתנו לאדם לנהל את חייו **אחרי שכבר נברא**. אבל הכח של תשובה היא טרומית וקודמת לבריאת העולם, כמ"ש "שְׁבַעָה דברים נבראו לפני בריאת העולם... תשובה...". (פסחים נד.) ולכן אין איזכור של תשובה (כמצוה) בתנ"ך. כי המצוות ניתנו בסיני, אבל בתשובה האדם חוזר להוולד מחדש. (=מצב מלפני הר סיני) ולכן לא ספר משלי, ולא ספר יחזקאל, ולא ספר ויקרא אמרו סוד זה, אלא הקב"ה בעצמו. (הערה: ע"ע הרחבת דברים בנושא זה בשיחה הראשונה לראש השנה)

ולכן יש בכוחם של עשרת ימי תשובה, שהם מהעולם העליון, להביא לידה מחודשת. אמנם בראש השנה דנים את האדם לפי מצבו האנושי האמתי, והדין דין אמת. אבל אח"כ פותחים אשנב לעולם שמלפני בריאת העולם, והאדם מוליד את עצמו שוב. ולכן ביום הכיפורים ה' צריך לפתוח שוב את התיק ולשפר מה שכתוב שם, ולתת לאדם "דף חדש" לחיים.

וזהו עומק דיוקי המקראות.

יש שלוש לשונות: "בראתי, יצרתיו אף עשיתיו". (ישעיה מגז, עיין ביאורם במהר"ל, בסוף פירושו לאבות) והנה במעשה בראשית כתוב:

- "ויברא אלהים את האדם" (בראשית א, כז) – בלשון יחיד.
- וכן "וייצר ה' אלהים את האדם" (בראשית ב, ז) – בלשון יחיד.
- אבל בעשיה כתיב: "נעשה אדם בצלמנו" (בראשית א, כו) – בלשון רבים! כי כאן האדם בעצמו משתתף בעשיית עצמו. במה שחוזר בתשובה הוא עושה מעצמו יצור חדש.

"דרשו ה' בהמִצָּאוֹ, קְרְאוּהוּ בְהִיטּוֹתוֹ קְרוּב" (ישעיה נה, ו) ואמרו חז"ל שזהו בימי עשרת ימי תשובה. (ר"ה יח.) הבה ננצל הזדמנות יקרה זאת.